

Het museum van de toekomst

4

Voor sommige mensen is dit een overbodig themanummer. Er is helemaal niks mis met het klassieke museum dat op enige afstand van de actuele kunstpraktijk een waardevolle collectie aanlegt en deze op functionele wijze tentoonstelt, meent bijvoorbeeld beeldend kunstenaar Paul Dikker. Ook aan Pam Emmerik is de huidige trend van 'opleuken' en 'verpretten' van musea niet besteed. Zij verlangt naar 'een plek waar kennis en concentratie en historisch besef gecelebreerd worden, in plaats van geminacht. Een plek waar je uitgeputte geest een toevluchtsoord kan vinden.' Hun ideale museum hoeft geen 'belevingsmoment' in te bouwen, geen dansvloeren te timmeren in een wanhopige poging de jeugd binnen te krijgen, geen peperdure audiovisuele apparatuur aan te schaffen voor de educatieve ondersteuning van de getoonde werken, en moet al helemaal niet de concurrentie aan willen gaan met de amusementsindustrie, om de bezoekersaantallen maar omhoog te krijgen.

Musea moeten zich ook niet blindstaren op de vraag of hun tentoonstellingen wel vernieuwend genoeg zijn, meent Edwin Jacobs, directeur van Museum Jan Cunen, waarmee ze 'feitelijk de rol van galerie of presentatieruimte innemen'. Volgens hem wordt er te vaak kunst gemaakt ter meerdere eer en glorie van het museum, en niet vanuit een 'innerlijke noodzaak' van de kunstenaars zelf.

Janneke Wesseling meent dat de Nederlandse musea onder de druk van politiek Den Haag 'te hard hollen om aan de eisen van economisch rendement te voldoen', en vooral te veel hun uiterste best lopen te doen om het publiek tegemoet te komen in de behoefte aan entertainment: 'de musea doen massaal een knieval voor het groeiende anti-elitarisme in ons land'. Wesseling bekritiseert voorts de lakse houding van musea waar een uitgesproken visie op hedendaagse kunst ontbreekt en laakt de regenteske beleidscultuur 'van mannen die niet in staat zijn hun staf te inspireren en die niet het nut inzien van samenwerking met hun conservatoren'. Een houding die volgens haar op geen enkele manier te verenigen is met de hedendaagse maatschappijkritische kunst. Willen de musea zich niet voorgoed van hun eigen publiek vervreemden, dan zullen ze een 'overtuigende, inspirerende visie op kunst' moeten ontwikkelen, niet langer de wetten van de markt volgen en kunstenaars niet meer als 'wegwerpartikelen' behandelen.

Wesselings opinie werd onlangs in **de Volkskrant** bevestigd door enkele Europese tentoonstellingsmakers, die menen dat de Nederlandse musea hun internationale allure kwijt zijn en niet veel meer zijn dan een lokaal verschijnsel. Het moge duidelijk zijn dat de nieuwe generatie museumdirecteuren in Nederland daar anders over denkt. Zij zoeken juist naar een balans tussen de toewijding aan kunst en de educatie die noodzakelijk is om nieuw publiek te werven. Sjarel Ex (Museum Boijmans Van Beuningen), Hans van Beers (Stedelijk Museum) en Alexander van

Grevenstein (Bonnetmuseum) herkennen zich niet in het negatieve beeld dat hun buitenlandse collega's schetsen, getuige de enquête die Anita Twaalfhoven onder museumdirecteuren hield. Ze vinden dat zij wel degelijk risico's durven nemen, en tentoonstellingen maken waarvan pas later het nut tot zowel de pers als het publiek doordringt.

De vermeende teloorgang van het Nederlandse kunstklimaat wordt door de buitenlandse experts geweten aan het gesloten subsidiesysteem dat de kunstenaars van de wieg tot het graf verzorgt en aan de afhankelijkheid van musea van de overheid. De overheid zou zich in Nederland te nadrukkelijk met de musea bemoeien. Martijn van Nieuwenhuizen (Stedelijk Museum Bureau Amsterdam) vreest inderdaad voor het verlies van onafhankelijkheid: 'Vanuit het perspectief van de kunsten biedt het museum een kritisch referentiekader en reflecteert het nieuwsgierig en vrij van commerciële en politieke belangen op nieuwe ontwikkelingen binnen de kunsten en op verschijnselen in de samenleving. Het is onze opdracht die onafhankelijke positie te behouden.'

Maar lukt dat ook? Niet altijd, volgens Van Grevenstein: 'Het komt erop neer dat je alleen subsidie krijgt voor de productie van een tentoonstelling als deze het predikaat "educatief" draagt.' Naar zijn mening moet het museum zich weer richten op 'datgene waar het om gaat. Namelijk kunst verzamelen, kunst conserveren, kunst tonen en uitleggen aan het publiek.' Anderen leggen meer de nadruk op het verbreden van de invalshoek: sociologische of antropologische insteken hoeven niet geschuwd te worden, meent José Teunissen van het Centraal Museum. Behalve de klassieke rol van het geheugen, moeten musea volgens Stijn Huijts van Het Domein ook 'het geweten van de samenleving durven zijn door de visuele cultuur in een kritisch hedendaags en/of historisch perspectief te plaatsen'. Een opinie waar de directeur van de Nederlandse Museumvereniging Marie Christine van der Sman het mee eens zal zijn. Musea moeten volgens haar 'meegaan met hun tijd en hun maatschappelijke relevantie ontlenuen aan zinvolle projecten voor brede lagen van de bevolking'.

Over enkele jaren bestaat de helft van de bevolking in de grote steden uit mensen met een dubbele culturele achtergrond. Musea moeten daarmee, of ze willen of niet, rekening houden in hun tentoonstellingsbeleid, verzamelbeleid en personeelsbeleid. **Dansen met Diversiteit** is daarom de naam van de conferentie die de Nederlandse Museumvereniging op 15 en 16 november organiseert en waar gediscussieerd zal worden over de toekomst van het museum in een samenleving die in toenemende mate wordt gekenmerkt door globalisering en multiculturaliteit. Volgens Dineke Stam moeten in het museumbestel interculturele aspecten het kernuitgangspunt zijn. 'Wij' en 'zij' zijn achterhaalde begrippen, en identiteiten worden niet langer cultureel eenduidig bepaald. Musea moeten daar oog voor hebben, evenals voor een grotere rol van het publiek in de presentatie van cultuur en een grotere culturele diversiteit in het personeelsbestand.

Want ook daaraan schort het nogal in Nederlands museumland. Wit, man en

5

midlife is de noemer waaronder nogal wat museumdirecteuren vallen. Jette Sandahl bepleit derhalve cultureel pluralisme als uitgangspunt voor de museumwereld en een meer dynamisch concept van identiteit dat gericht is op de toekomst in plaats van ontleend aan het verleden. Volgens Tiziana Nespola en Arnoud Odding heeft het museum, ooit een bolwerk van vernieuwing, zich ontwikkeld tot een instituut dat juist vernieuwing in de weg staat. Hun kritiek richt zich vooral op de kunstmusea en met name op de strengheid waarmee die een soort 'evangelie van de hedendaagse kunst' verkondigen. Ze houden een pleidooi voor een gedroomd museum dat niet alleen tentoonstellingen maakt, maar zich als waardevrij podium opstelt voor een 'vrolijk of verbeterd debat'.

Eén ding is zeker. Een eensgezind antwoord op de vraag waar het met het museum heen moet, bestaat niet in Nederland. En dat is misschien maar goed ook. De pluraliteit in de samenleving kan alleen tot uiting komen in een divers museum-aanbod. Hoe meer verschillende musea hoe beter. Dat betekent niet dat elk museum zichzelf als afzonderlijk multicultureel instituut moet bewijzen, teneinde de subsidiecenten op te kunnen strijken. Het citaat dat Ron Kaal in zijn column geeft van Giorgio de Chirico over het doel van toekomstige kunst, zou goed als leidraad voor de rol van het toekomstige museum kunnen gelden: 'Wat zal het doel van de toekomstige kunst zijn? Hetzelfde als dat van poëzie, muziek en filosofie: het scheppen van voorheen onbekende sensaties; de kunst ontdoen van alles wat routine en geaccepteerd is.'

Een museum moet leven

Kunstmusea dienen ook plaats te bieden aan hedendaagse kunst

Solotentoonstellingen van levende kunstenaars zijn zeldzaam geworden. Musea bezwijken onder de terreur van het economisch rendement, en richten zich nog slechts op grote bezoekersaantallen.

Tot het begin van de jaren negentig gaven Nederlandse musea ruimte aan hedendaagse kunst. Dat betekende: levende kunstenaars de gelegenheid bieden om te bepalen wat ze met de hun gegeven ruimte wilden doen. Voor veel beeldende kunstenaars is het inrichten van een tentoonstelling een essentieel onderdeel van hun werk. Hiertoe hebben ze de visie van een curator niet nodig, evenmin als de context van een thematentoonstelling.

Sindsdien is er iets radicaal veranderd in onze musea. Eenmanstentoonstellingen van levende kunstenaars zijn zeldzaam geworden. Er wordt nog wel op veel plekken hedendaagse kunst getoond, maar vrijwel altijd als onderdeel van een thematentoonstelling of van een of ander evenement. Een solotentoonstelling van een hedendaagse kunstenaar wordt door de meeste museumdirecteuren kennelijk niet langer belangrijk genoeg geacht. Op een enkele uitzondering na: het Van Abbe in Eindhoven, De Pont in Tilburg, en sinds kort De Hallen in Haarlem. Wat is er in het afgelopen decennium gebeurd?

Geestelijke luiheid Sinds de hedonistische jaren negentig is geen enkel gebied in het openbare leven meer gevrijwaard van het alsmaar groeiend consumentisme, en van de vrijblijvendheid en de geestelijke armoede die hiermee gepaard gaan. Toen het geld niet op leek te kunnen en op de beurs **the sky the limit** was, voerden de paarse kabinetten een **laissez faire**-politiek in, die is voortgezet door het kabinet-Balkenende. In hoog tempo zijn cultuur en economie naar elkaar toegegroeid, totdat ze nauwelijks meer van elkaar te onderscheiden waren.

Voor de musea had dit tot gevolg dat zij hun bestaan in toenemende mate moesten rechtvaardigen door hoge bezoekersaantallen. Om twee redenen: bezoekers brengen geld in het laatje, én hoge bezoekersaantallen wekken de indruk dat het museum gedragen wordt door brede lagen van de bevolking. Tot in de jaren tachtig werd een dergelijke kwantitatieve rechtvaardiging van de musea niet gevraagd. Hun bestaan was op vanzelfsprekende wijze gerechtvaardigd door het feit